

Joanna Golonka

Walencja stosowana w dydaktyce i w analizie tekstu

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 9,
79-91

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna GOLONKA
Uniwersytet Rzeszowski

Walencja stosowana w dydaktyce i w analizie tekstu

Abstract:

Valency Applied to Didactics and to Text Analysis

Valency theory helps us to better understand how sentences and phrases are structured. In the field of German Linguistics there are two centres of valency research: in Leipzig and in Mannheim. In the first part, this article describes the valency model by Ulrich Engel, being the main representative of the Mannheim valency centre. In the next two parts the author shows two examples of practical application of Engel's valency model to didactics (teaching German syntax) and in the analysis of German advertisements.

The demonstration of applying the knowledge of specific complements in teaching German syntax is based on many years of teaching practice by the author. The results of these analyses demonstrate the factual implementation of syntactical valency requirements in a text genre that is characterized by a high degree of brevity. In line with the initial premises, the argumentation in the last part of the article has for the first time established that compact marketing texts as used in advertisements often use reduced valency constructions.

1. Zarys modelu walencyjnego autorstwa Ulricha Engela

Termin „walencja” (od łac. *valeo*, oznaczającego m.in. „mieć wpływ, znaczenie, wartość”, niem. *Valenz*) do językoznawstwa germanistycznego (badań nad składnią) zapożyczony został z chemii, gdzie oznacza on wartościowość. Teoria walencji opisuje łączliwość wyrazów autosemantycznych, w szczególności czasowników: ich zdaniotwórcze wymagania semantyczno-składniowe.

W językoznawstwie germanistycznym współlistnieją ze sobą dwie szkoły walencyjne:

1. Pierwsza z nich nawiązuje głównie do prac Karla Bühlera, zwłaszcza jego „Teorii języka” („Sprachtheorie”, 1934) i definiuje walencję – mówiąc najprościej – jako „otwieranie wolnych miejsc” przez np. czasownik dla różnych form realizujących aktanty. Szkoła ta rozwijała się w byłym NRD (w Lipsku) wokół osoby Gerharda Helbiga.
2. Druga szkoła powstała w Mannheimie, w Instytucie Języka Niemieckiego. Głównym jej teoretykiem jest Ulrich Engel, który przetłumaczył na język nie-

miecki „Elementy składni strukturalnej” Luciena Tesnière’a i z nich wywiódł swoją gramatykę dependencyjno-werbalną (niem. *Dependenzverbgrammatik*).

Badania nad walencją koncentrowały się początkowo przede wszystkim na jej stronie formalnej, z czasem rozszerzone zostały o wielorakie aspekty semantyczne i pragmatyczne. W pierwszej fazie badano tylko łączliwość czasowników, potem także przymiotników i rzeczowników. Zwrócono się również ku badaniom kontrastywnym walencji czasowników i rzeczowników. Elektroniczna Bibliografia Gramatyki Niemieckiej (niem. *Bibliografie zur deutschen Grammatik*) Instytutu Języka Niemieckiego w Mannheimie zawiera łącznie 692 pozycje (artykuły, monografie, leksykony, stan na 20.02.2014 r.) dotyczące walencji.

W dalszej części mojego artykułu opieram się na aktualnym modelu gramatyki dependencyjno-werbalnej Ulricha Engela, przedstawionym w drugim wydaniu jego „Deutsche Grammatik – eine Neubearbeitung” oraz czwartym, zmienionym wydaniu „Syntax der deutschen Gegenwartssprache” (U. Engel 2009a, 2009b).

Walencja jest tu zdefiniowana jako „rekcja właściwa grupom leksemów” (niem. *subklassenspezifische Rektion*, U. Engel 2009a: 485, 2009b: 72) lub jako cecha np. czasowników, polegająca na przyłączaniu na zasadzie podrzędności określonych uzupełnień (niem. *Ergänzungen*). Wraz z tzw. czasownikiem centralnym (niem. *zentrales Verb*) tworzą one minimalne zdania, poprawne gramatycznie i pełne semantycznie. Właśnie owe uzupełnienia, w sumie 11 klas uzupełnień, stanowią trzon dependencyjnej składni Ulricha Engela. Prezentuje je Tabela 1.:

Skrót	Określenie	Przykłady
E _{sub}	Subjekt (pol. podmiot)	Der alte Mann sah auf. Ein junges Mädchen kam hinein.
E _{akk}	Akkusativergänzung (uzupełnienie biernikowe)	Ich sah den Turm überm Wald. Geben Sie mir die Tasse.
E _{gen}	Genitivergänzung (uzupełnienie dopełniaczowe)	Wir gedenken ihres Todestages. Das bedarf meiner Zustimmung.
E _{dat}	Dativergänzung (uzupełnienie celownikowe)	Schreiben Sie mir. Schenken Sie dem Jungen etwas Zeit.
E _{prp}	Präpositivergänzung (uzupełnienie przyimkowe)	Sie dachten über den Brief nach. Schnell kam es zum Eklat.
E _{verb}	Verbativergänzung (uzupełnienie czasownikowe)	Er ließ die Gläser klirren. Mir scheint, das ist ein Bubenstreich. Sie fragte sich, ob das alles sei. Er will ihnen vergeben.
E _{sit}	Situativergänzung (uzupełnienie sytuujące)	Sie trafen sich in Stuttgart. Wir wohnen dort seit langem.
E _{dir}	Direktivergänzung (uzupełnienie ukierunkowujące)	Der Bus fährt nach Dresden / durch Dresden / aus Dresden.
E _{exp}	Expansivergänzung (uzupełnienie zmienności)	Hugo hat zwei Kilo zugenommen. Man hat die Straße um zwei Meter verbreitert.
E _{mod}	Modifikativergänzung (uzupełnienie modyfikujące)	Heiner hat sich schlecht benommen.
E _{prd}	Prädikativergänzung (uzupełnienie predykacyjne)	Er ist ein Geizkragen. Er heißt Batman. Er gilt als Geizkragen. Sie war zynisch. Sie ist großzügig. Man hielt sie für verlogen.

Tabela 1. Klasy uzupełnień czasowników niemieckich (U. Engel 2009a: 92)

Jak widzimy, tylko pięć pierwszych uzupełnień pokrywa się z częściami zdania znanymi ze składni tradycyjnej. Uzupełnienia czasownikowe to takie zdania poboczne czy konstrukcje bezokolicznikowe, które wymagane są (w tej właśnie i nigdy innej formie) przez określone czasowniki (poniżej wytłuszczono je w zdaniach (a) i (b)). Uzupełnieniami czasownikowymi są również całe fragmenty zdań, zależne od czasowników posiłkowych (niem. *Auxiliarverben*), nadrzędnych w konstrukcjach strony biernej czy czasów analitycznych w języku niemieckim. Narzucają one formę bezokolicznika (Przykład (c)) lub imiesłowu drugiego (niem. *Partizip II* lub *Partizip Perfekt*) czasownikowi centralnemu, który z kolei decyduje o reszcie struktury zdania.

- (a) *Ich finde, **du hättest das Buch eher lesen können.***
- (b) ***Das Haus** droht **einzustürzen.***
- (c) ***Sie** wird **es schnell erledigen.***
- (d) ***Er** hat **die Hausaufgabe bereits gemacht.***

To, jak wygląda struktura dependencyjna podobnych zdań, ilustrują diagramy w drugiej części artykułu.

Uzupełnienia sytuujące, ukierunkowujące, modyfikujące i zmienności w składni tradycyjnej traktowane są jak okoliczniki (miejsca, sposobu, miary), uzupełnienie predykacyjne to często tradycyjny orzecznik w orzeczeniu złożonym (Przykład (e)), ale nie zawsze (Przykład (f)).

- (e) *Dieser Teppich ist **sehr schön.***
- (f) *Wir betrachten es **als ein Missverständnis.***

Każdy czasownik na podstawie swojej semantyki określa, jakie uzupełnienia są konieczne (lub tylko możliwe), aby utworzyć w danym języku poprawne gramatycznie zdania. Ich konstelację można przedstawić przy użyciu skrótów z Tabeli 1. (sub, akk, dat, mod, prd itd.) w postaci schematów walencyjnych, które U. Engel nazywa *Satzmuster* (schematy zdaniowe). Przykładami takich schematów są:

- <sub> dla czasowników wymagających w języku niemieckim¹ jedynie realizacji podmiotu;
- <sub akk> dla czasowników łączących się z podmiotem oraz uzupełnieniem biernikowym;
- <sub akk prp> dla czasowników, których walencja wymaga językowego wyrażenia podmiotu, a także uzupełnienia biernikowego oraz przyimkowego;
- <akk> dla (bardzo nielicznych) czasowników nie wymagających realizacji podmiotu, a jedynie uzupełnienia biernikowego;

¹ W języku polskim podmiot często w ogóle nie jest realizowany. Dotyczy to zwłaszcza zdań z formą czasownika w pierwszej i drugiej osobie liczby pojedynczej i mnogiej, ale często też użytych w kontekście (tekstowym lub sytuacyjnym) form osoby trzeciej. W standardowej postaci języka niemieckiego realizacja podmiotu jest obligatoryjna, o ile dany czasownik takowego wymaga.

<--> dla (dość rzadkich) czasowników nie łączących się z żadnym uzupełnieniem.

Z reguły dane uzupełnienie może być w konkretnym zdaniu realizowane przez różne formy, np. podmiot przez zaimek osobowy (Przykład (a)) czy nieokreślony (Przykład (b)) lub grupę nominalną w mianowniku, czasem wraz z podmiotem zdaniowym (Przykłady (c) i (d)), ale też jako zdanie poboczne oraz konstrukcję bezokolicznikową (Przykłady (e) i (f)).

- (a) *Ich helfe dir gleich.*
- (b) *Jemand hat hier einen Fehler gemacht.*
- (c) *Deine viel beachteten Bemerkungen überzeugen mich keinesfalls.*
- (d) *Unser altbewährter Freund, auf den wir uns schon immer verlassen konnten, wird uns sicher auch diesmal nicht im Stich lassen.*
- (e) *Es überrascht mich zutiefst, dass deine tolle Schwester ihn übers Ohr gehauen hat.*
- (f) *Hier so unbekümmert zu sitzen und den Abend zusammen mit euch zu genießen macht richtig Spaß.*

Tak samo różną formę mogą przybierać tzw. przyłączenia (termin Renaty Grzegorzczukowej, 1999), które niemiecka składnia dependencyjna określa jako *Angaben*. Są to wolne człony niewymagane przez walencję czasownika, które także dzielą się na wiele klas. W zdaniach służą one wyrażeniu różnych informacji o szeroko rozumianym kontekście opisywanych zdarzeń. Nazywają one okoliczności takie jak czas, miejsce, przyczyna, skutek, cel i inne. Przyłączenia wyrażają więc różnego rodzaju ważne treści, czasem bardzo istotne dla przekazu komunikacyjnego, zawsze w sposób dowolny dodawane do podstawowego szkieletu zdania minimalnego. W każdym przypadku są one fakultatywne, nigdy obligatoryjne, czym różnią się od uzupełnień. Do przyłączeń składni dependencyjnej U. Engela należą tu głównie różne okoliczniki gramatyki tradycyjnej, choć niektóre z nich – w otoczeniu określonych czasowników – autor zalicza do uzupełnień. I tak fraza *in Berlin* lub zdanie poboczne *wo sich alle hier treffen* w zdaniach (a) i (b) poniżej są uzupełnieniami, ponieważ czasownik *wohnen* ma walencję <sub sit>, a więc wymaga obligatoryjnie uzupełnienia sytuującego. W kolejnym zdaniu (c) frazę *in Berlin* należy zinterpretować jako przyłączenie miejscowe, a to ze względu na fakt, iż czasownik *kaufen* nie wymaga uzupełnienia sytuującego. Jego walencję opisuje wspomniany powyżej schemat <sub akk (prp)>². Podobnie w zdaniu (d) przymiotnik *gut* pełni funkcję uzupełnienia modyfikującego, podczas gdy w zdaniu (e) jest on przyłączeniem modyfikującym. Tradycyjna składnia każdy z tych przypadków interpretować będzie jako okoliczniki – miejsca lub sposobu.

- (a) *Seit einem Jahr wohnen sie wieder **in Berlin**.*
- (b) *Wir wohnen, **wo sich alle hier treffen**.*

² Uzupełnienie przymiarkowe jest w tym przypadku fakultatywne – niekoniecznie musimy wyrazić *explicite*, za jaką cenę coś kupujemy.

- (c) *Ihre Kleidung kauft sie immer **in Berlin**.*
 (d) *Sie haben sich diesmal zum Glück **gut** benommen.*
 (e) *Das hat Peter aber wirklich **gut** geplant!*

Poszczególne klasy przyłążeń, wyróżniane przez dependencyjną składnię Ulricha Engela przedstawia Tabela 2.

Skrót	Określenie	Przykłady
A _{mod}	Modifikativangabe (przyłączenie modyfikujące)	<i>Das hat sie gerne/eifrig/schnell/fleißig/mit Fleiß/mit großer Freude/vorbildlich getan.</i>
A _{temp}	Temporalangabe ³ (przyłączenie czasowe)	<i>Das ist ihr gestern passiert. Wenn du mich besuchst, werden wir die Angelegenheit genau besprechen.</i>
A _{loc}	Lokalangabe (przyłączenie miejscowe)	<i>Hier interessiert sich niemand dafür. Wir haben ihn zu Hause besucht.</i>
A _{kaus}	Kausalangabe (przyłączenie przyczynowe)	<i>Dank seiner Hilfe sind wir jetzt fertig damit. Sie triumphiert, weil sie dort wieder erfolgreich war.</i>
A _{kond}	Konditionalangabe (przyłączenie warunkowe)	<i>In diesem Fall müssen wir absagen. Hätten sie sich beeilt, wären auch sie schon da.</i>
A _{kons}	Konsekutivangabe (przyłączenie skutkowe)	<i>Zum Glück waren sie diesmal vorsichtig, so dass nichts passiert ist.</i>
A _{konz}	Konzessivangabe (przyłączenie przyzwolenia)	<i>Wir müssen trotzdem diesmal unsere Teilnahme verweigern. Obwohl sie es weiß, schweigt sie.</i>
A _{fin}	Finalangabe (przyłączenie celowe)	<i>Für das Glück ihrer Kindern wird sie alles tun. Um ihn zu überzeugen, musst du dir gar nicht sehr viel Mühe geben.</i>
A _{ins}	Instrumentalangabe (przyłączenie instrumentalne)	<i>Mit solchen Mitteln kannst du es unmöglich schaffen.</i>
A _{restr}	Restriktivangabe (przyłączenie ograniczające)	<i>Gesundheitlich geht es mir sehr gut. Was die Finanzen anbetrifft, bin ich kompromissbereit.</i>
A _{komit}	Komitativangabe (przyłączenie towarzyszące)	<i>In der Begleitung der Polizei verließen sie den Raum. Ohne es zu ahnen, war er Zeuge der Weltgeschichte.</i>
A _{neg}	Negativangabe (przyłączenie przeczące)	<i>Ich will dich keineswegs/auf keinen Fall/nicht einmal dazu zwingen.</i>
A _{ex}	Existimatorische Angabe (przyłączenie oceniające)	<i>Ihr werdet euch bestenfalls blamieren. Sie hat es wirklich übersehen! Er kommt bald, wie ich hoffe. Das war – keine Ahnung, warum – leicht vorauszu-sehen.</i>

Tabela 2. Klasy przyłążeń (U. Engel 2009a: 120–134)

W składni tradycyjnej większość powyższych przyłążeń zakwalifikowana zostanie jako okoliczniki: sposobu, czasu, miejsca, przyczyny itd. Nie znajdują w niej swoich odpowiedników przede wszystkim dwa rodzaje przyłążeń: przeczące i oceniające. Należy tu nadmienić, iż nie każdy wyraz służący negacji jest **przyłą-**

³ Tę i kolejnych 9 klas U. Engel ujmuje jako jedną wielką klasę przyłążeń sytuujących (Situativangaben). Należy tu większość tradycyjnych okoliczników. Wyrażają one czas, miejsce, przyczynę, skutek itd. zdarzeń opisywanych w zdaniu.

czeniem przeczącym, lecz tylko te elementy, których jedyną funkcją jest negacja treści całego zdania. Niech zilustruje ten fakt zestawienie zdań (a), (b) i (c):

- (a) *Sie frühstückt heute **ohne ihren Mann**.*
- (b) ***Niemand** frühstückt heute mit ihr.*
- (c) *Sie frühstückt heute **gar nicht**.*

W zdaniu pierwszym (a) fraza przyimkowa *ohne ihren Mann* pełni funkcję przyłączenia towarzyszącego. W zdaniu drugim (b) zaimek negujący zinterpretować należy jako podmiot. Jedynie fraza *gar nicht* w zdaniu trzecim jest przyłączeniem przeczącym. Podobnie rzeczy się mają w języku polskim, tu jednak w zdaniu wystąpić może – prócz przyłączenia przeczącego, którym zawsze jest partykuła *nie* – nawet kilka negatorów, bowiem formę zanegowaną przyjmuje każdy wyraz o treści niesprecyzowanej (niem. *indefinite Elemente*), który użylibyśmy w ekwiwalentnym zdaniu niezaprzeczonem. Spójrzmy na zdania (a) i (b) poniżej:

- (a) *Nie powiedziała **niczego** niestosownego.*
- (b) ***Nigdy nikomu** nie ufaj!*

Przyłączenia oceniające to – mówiąc ogólnie – komentarze do treści całego zdania (nadrzędnego – jeśli komentarz ów, a więc przyłączenie oceniające, ma formę zdania pobocznego lub konstrukcji bezokolicznikowej, rzadziej też imiesłowowej), wyrażające w jakiś sposób ocenę opisanego w nim zdarzenia czy nastawienie autora wypowiedzenia do treści wyrażonej w jego wypowiedzi.

Czasem możliwe są różne interpretacje tej samej części zdania, np. grupa przyimkowa w zdaniu ***Dank ihrer Fürsprache** war es doch möglich* może być interpretowana jako przyłączenie przyczynowe lub instrumentalne. To samo dotyczy uzupełnień.

2. Zastosowanie podejścia walencyjnego w nauczaniu składni języka niemieckiego

Teoria walencji znalazła zastosowanie między innymi w leksykografii walencyjnej, również dwujęzycznej, w opisie składni (także kontrastywnym), ale też w metodyce nauczania języka niemieckiego, czy też ogólnie w dydaktyce. Jej ślady widzimy w podręcznikach do nauczania tego języka, jednak są one dość przypadkowe, niekonsekwentne i bardzo różne w różnych podręcznikach.

Dlatego za dużo istotniejsze należy uznać realizację podejścia walencyjnego w nauczaniu składni języka niemieckiego na studiach germanistycznych. Sama stosuję z powodzeniem ten model opisu i analizy na zajęciach z gramatyki opisowej języka niemieckiego oraz z gramatyki kontrastywnej od wielu lat. Na bazie materiałów z moich własnych wykładów i ćwiczeń do tego przedmiotu powstały podręczniki do gramatyki opisowej dla studentów I i II roku oraz do gramatyki kontrastywnej dla studentów III roku Filologii Germańskiej (J. Golonka 2012a, 2012b).

Celem takich zajęć ze składni jest przekazanie studentom wiedzy o budowie niemieckich zdań prostych i złożonych, ale przede wszystkim wypracowanie u nich umiejętności przedstawienia struktur zależnościowych na poziomie zdania (czasownik i zależne od niego uzupełnienia i przyłączenia) oraz grup wyrazowych (różne formy przydawek). Bardzo istotne są też analizy zdań złożonych współrzędnie oraz podrzędnie, przedstawienie ich struktury dependencyjnej. Formą w obu przypadkach jest diagram dependencyjny. Wieloletnia praktyka pokazuje, iż nawet w trakcie jednosemestralnego kursu (również na studiach zaocznych) możliwe jest w pełni satysfakcjonujące osiągnięcie tych celów. Zwykle rezygnuję jednak z przedstawiania i ćwiczenia struktury zdań wielokrotnie złożonych. Przykładem takiego bardzo rozbudowanego diagramu jest Diagram 2. poniżej. Zwykle ograniczamy się do rysowania diagramów znacznie krótszych zdań złożonych z dwóch zdań składnikowych oraz zdań pojedynczych z rozbudowaną grupą rzeczownikową lub przymiotnikową, takich jak: *Eva sitzt im Sessel und isst einen Apfel.* (J. Golonka 2012a: 133), *Wäre ich dort geblieben, hätte ich jetzt endlich Ruhe*, czy *Meine kluge Tante aus dem Schwarzwald hätte diese sehr schwierige Aufgabe nicht schneller lösen können* (J. Golonka 2012a: 137). Strukturę tych zdań ilustrują diagramy 1, 3 i 4 poniżej.

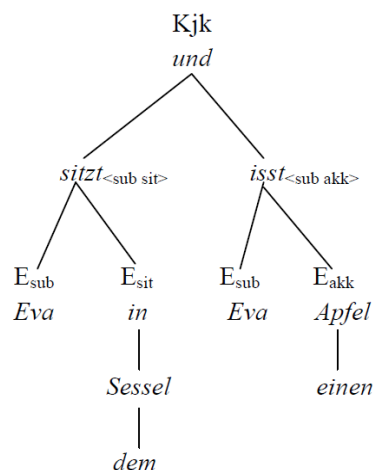

Diagram 1. „Eva sitzt im Sessel und isst einen Apfel.”

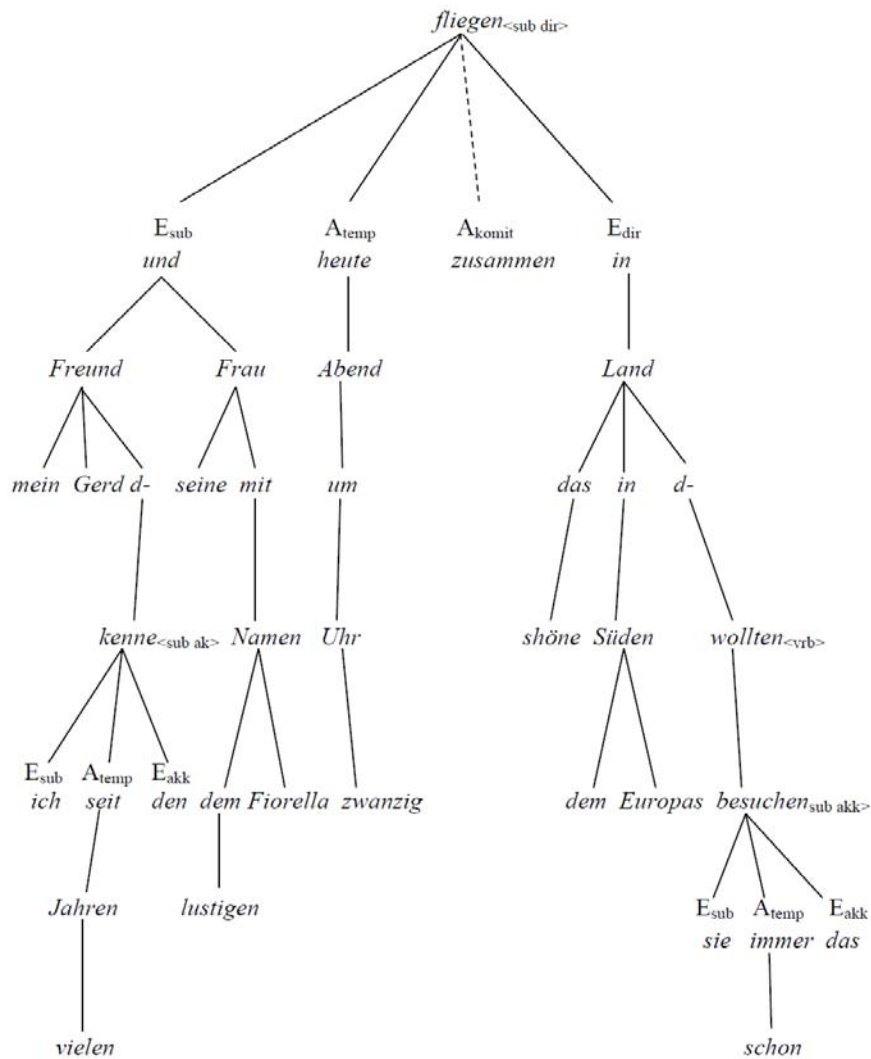

Diagram 2. „Mein Freund Gerd, den ich seit vielen Jahren kenne, und seine Frau mit dem lustigen Namen Fiorella fliegen heute Abend um zwanzig Uhr zusammen in das schöne Land im Süden Europas, das die schon immer besuchen wollten.“ (J. Golonka 2012a: 106)

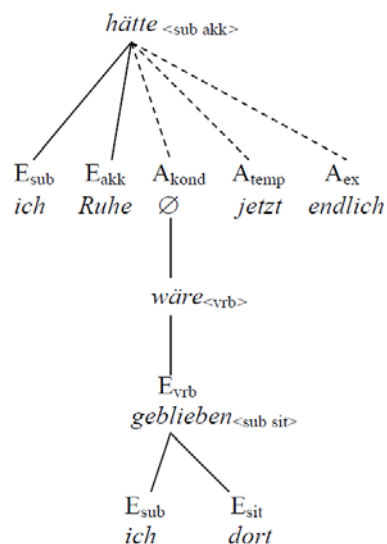

Diagram 3. „Wäre ich dort geblieben, hätte ich jetzt endlich Ruhe.“

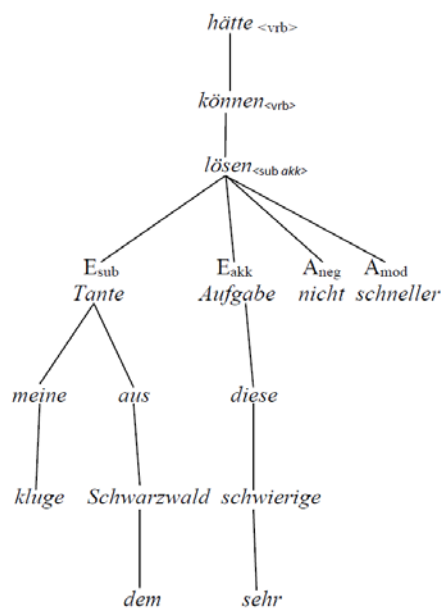

Diagram 4. „Meine kluge Tante aus dem Schwarzwald hätte diese sehr schwierige Aufgabe nicht schneller lösen können.“

Przede wszystkim ważne jest nauczanie studentów – na podstawie przyswajanej przez nich sukcesywnie wiedzy teoretycznej – samodzielnego interpretowania części zdań zależnych od czasownika centralnego (niem. *zentrales Verb*), którego walencja decyduje o budowie danego zdania. Oznacza to czasem uznawanie różnych interpretacji tam, gdzie student potrafi je na podstawie posiadanej wiedzy w przekonywający sposób uzasadnić. Poza tym chodzi o nauczanie uczestników zajęć, jak – czyniąc kolejne kroki – narysować niezależny od struktury linearnej diagram zdania, które z początku może im się wydawać dość skomplikowane.

3. Analiza walencyjna tekstu

Innym możliwym zastosowaniem nauki o walencji czasowników jest zbadanie jej faktycznej realizacji w określonych rodzajach tekstów. Podejście takie, koncentrujące się na jednym z istotnych pragmatycznych aspektów walencji,⁴ opiera się na założeniu, że wymagania semantyczno-syntaktyczne czasowników w różnych gatunkach tekstów, tworzonych z odmienną intencją dla różnych grup odbiorców, mogą nie być jednakowo realizowane.

Podjęłam już dwie próby takich analiz. Pierwsza z nich była analizą faktycznej realizacji walencji czasowników w tekstach niemieckich anonsów reklamowych (J. Golonka 2013), w drugiej porównałam to samo zjawisko w reklamach niemieckich i polskich (J. Golonka 2014). Poniżej odnoszę się tylko do pierwszego wspomnianego powyżej studium.

Ze względu na typową dla reklamowych tekstów użytkowych zwięzłość i lakoniczność spodziewałam się znaleźć liczne przykłady redukcji uzupełnień w faktycznie realizowanych schematach walencyjnych (w porównaniu z tymi, jakie można znaleźć w leksykonach walencyjnych czy też zwykłych słownikach). Wyniki analiz w sumie 607 przykładów realizacji walencji w kontekście (który stanowi łącznie 78 anonsów reklamowych z jednego zeszytu „Spiegla”) potwierdzają sformułowane właśnie założenie.

1. Pierwsze spostrzeżenie to stwierdzenie znacznej ilości przypadków, na podstawie których można rozpoznać uzupełnienia zależne od leksemu czasownikowego, choć on sam został pominięty: Zaobserwowano to zjawisko w 80 (z 607) przypadkach realizacji walencji (13,2%). Brakujące czasownikowe nośniki walencji bez problemu można w każdym z tych przypadków zrekonstruować na podstawie kontekstu i obecnych w nim ich uzupełnień (w przykładach poniżej czasowniki dodano w nawiasach kwadratowych).

(1) *Von 7 auf 2 Sitze im Handumdrehen [umbauen]. Nichts ist unmöglich. (Toyota Corolla Verso)*

⁴ Niektórzy autorzy, np. K. Welke (1989), mówią wprost o walencji pragmatycznej.

- (2) *Außen [gibt es] sportliche 18-Zoll-Leichtmetallfelgen und im Interieur Sitze in att raktiver Stoff-Leder-Kombination; (schon ein Blick auf den neuen Mazda6 Dynamic verspricht ungezähmten Fahrspaß.)*
2. Spostrzeżenie drugie: Zgodnie z oczekiwaniami analizowany korpus zawiera najwięcej przykładów czasowników dwumiejscowych (termin: R. Grzegorzczakowa 1999) – w sumie 448, co stanowi 73,8% wszystkich zarejestrowanych przypadków realizacji walencji.
 3. Spostrzeżenie trzecie: Trzy najczęstsze schematy walencyjne w analizowanym korpusie to:
 - a) <sub akk> (200 przypadków, ten schemat ma generalnie najwyższą frekwencję w języku niemieckim);
 - b) <sub prd> (112 przypadków, ten schemat wydaje się być szczególnie częstym w tekstach reklamowych);
 - c) <sub prp> (61 przykładów w korpusie).
 4. Pełna realizacja schematu walencyjnego czasownika w zdaniu jest występuje najczęściej. Jak można było się spodziewać, dotyczy to szczególnie czasowników jednomiejscowych (88,9%), a najmniejszym stopniu czasowników trójmiejscowych (29,5%).
 - (3) *Produkte von HARTMANN sind weltweit im Einsatz, wenn **es** darum **geht**, Patienten optimal zu versorgen.* (czasownik jednomiejscowy)
 - (4) *Es **stellt** einen großen medizinischen Durchbruch in der bildgeführten Chirurgie **dar**.* (InstaTrak von GE) (czasownik dwumiejscowy)
 - (5) *Das **verstehen** wir unter langfristiger finanzieller Unabhängigkeit nach dem «Wir machen den Weg frei» Prinzip.* (Volksbanken Raiffeisenbanken) (czasownik trójmiejscowy)
 5. Niepełna realizacja schematu walencyjnego czasownika okazała się – zgodnie z przewidywaniami – dość częstym zjawiskiem: W korpusie znaleziono 133 (z 607) przykłady takiej okrojonej realizacji walencji (prawie 22%). W niektórych przypadkach może chodzić o uzupełnienia fakultatywne. W wielu innych mamy do czynienia z opuszczeniami, które umożliwia lub wymusza system językowy (formy strony biernej, konstrukcji bezokolicznikowych czy imiesłowowych). W pozostałych – nierzadkich – przypadkach mamy do czynienia z elipsą kontekstową, użyciem zgeneralizowanym lub uproszczonymi konwencjonalnymi zwrotami.
- Najczęściej brak jest jednego uzupełnienia (107 przypadków, zdania (6) i (7)), ale czasem niezrealizowane są dwa (25 przypadków, zdanie (8)) lub nawet trzy uzupełnienia (jeden przypadek – zdanie (9)).
- (6) ***Bremst** sogar Blicke (Opel Astra)*
 - (7) *Siemens. Die Zukunft **zieht ein**.*
 - (8) *Joyn **verbindet**.* (Büromöbel)
 - (9) *(Ihre Sekretärin auf Leitung 1. Ihre Mutter auf Leitung 2. ...) Oder nicht **ablenken** lassen.*
 - (10) ***Fragen** Sie Ihren Zahnarzt. (elmex)*

Zwykle opuszczenie dotyczy podmiotu (89 przypadków, zdanie (6)), rzadziej uzupełnienia biernikowego (31 przypadków, Przykład (8)), przyimkowego (14 przypadków, Przykłady (8) i (10)), celownikowego (7 przypadków), raczej rzadko też innych uzupełnień, np. uzupełnienia sytuującego (Przykład (7)).

6. W korpusie znaleziono też pewną ilość przypadków rozszerzonej realizacji walencji, a więc występowania w otoczeniu czasownika dodatkowych uzupełnień, zawsze wyrażających informacje bardzo istotne dla przekazu reklamowego (czasem mogą one być interpretowane jako wyjątkowo zrealizowane uzupełnienia fakultatywne). Chodzi o łącznie 53 syntagmy (stanowiące 8,7% wszystkich przypadków realizacji walencji w korpusie). Najczęściej dodane zostało uzupełnienie sytuujące (27 przypadków, Przykłady (11) i (12)), przede wszystkim we frazach, w których występują (lub można je zrekonstruować) czasowniki *es gibt, erfahren, erleben, buchen, erhalten, finden, entdecken, entstehen, sammeln, suchen*.

(11) *Mehr darüber erfahren Sie **unter** www.general-electric.de*

(12) ***Bei** IBM gibt es tausende von Spezialisten, die offene Standards in beinahe jeder Branche nutzen.*

Poza tym można było znaleźć zdania z dodatkowym uzupełnieniem modyfikującym (Przykład (13)), przyimkowym, ukierunkowującym (Przykład (14)), celownikowym (np. *dativus commodi*, Przykład (15)), predykacyjnym (Przykład (16)).

(13) *Erleben Sie Geschichte **hautnah!** (Irland-Werbung)*

(14) *Mit Professional Group VPN (...) telefoniert [Hewlett-Packard] so besonders günstig **ins deutsche Festnetz**. (e-plus)*

(15) *Damit wird es jetzt noch einfacher, **sich** sein Wunschmenü zusammenzustellen. (McDonald's)*

(16) *Gibt's auch **in Grasgrün und Rosenrot** (Türen von Biffar)*

7. Jako szczególne można uznać dziesięć przypadków jednoczesnej redukcji i rozszerzenia schematu walencyjnego (Przykłady (17) do (19)). Symbole uzupełnień opuszczonych oraz dodanych opatrzone poniżej znakami „-”, oraz „+”.

(17) *Ein V8-Aggregat, um in nur 6,9 Sekunden von 0 auf 100 km/h zu **beschleunigen**. (VW Phaeton) (-E_{sub}, +E_{prp})*

(18) *Handgenäht und hochwertig **verarbeitet** (Schuhe von FinnComfort) (-E_{sub}, -E_{akk}, +E_{mod})*

(19) *Kleinunternehmer, die aufgeben müssen, weil sie sich nicht in die Illegalität **zwingen** lassen wollen, um konkurrenzfähig zu bleiben. (Social-Anzeige des Bundesfinanzministeriums gegen Schwarzarbeit) (-E_{sub}, +E_{dir})*

Innym aspektem, który zbadałam w moich artykułach, było występowanie przyłączeń. Te często istotne dla komunikacyjnej wartości wypowiedzi elementy nie należą jednak do wymagań walencyjnych czasowników, więc pomijam je w tym artykule. Podsumowując treść powyższych wywodów, stwierdzić należy, iż walencyjne ujęcie języka okazuje się bardzo przydatnym tak w nauczaniu języka niemieckiego jako obcego, jak i w przypadku pragmatycznej analizy tekstów w tym języku.

Bibliografia

- Bühler, K. (1934), *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena.
- Engel, U. (2009a), *Deutsche Grammatik – Neubearbeitung*. wyd. 2. München.
- Engel (2009b), *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. wyd. 4. Berlin.
- Engel, U./ H. Schumacher (1976), *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*. wyd. 2. Tübingen.
- Engel, U. et al. (1999), *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*. Heidelberg.
- Golonka, J. (2012a), *Beschreibende Grammatik des Deutschen für polnische Studenten – Morphologie und Syntax*. Rzeszów.
- Golonka, J. (2012b), *Kontrastive Grammatik Deutsch-Polnisch für polnische Studenten: Ausgewählte Probleme*. Rzeszów.
- Golonka, J. (2013), *Werbevalenz und Verbvalenz*, (w:) M.J. Domínguez Vázquez/ L.M. Eichinger (red.), *Valenz im Fokus: Grammatische und lexikographische Studien zu Ehren von Jacqueline Kubczak*. [<http://hypermedia.ids-mannheim.de/evalbu/festschrift/golonka.pdf>]
- Golonka, J. (2014), *Werbevalenz und Verbvalenz deutsch-polnisch*, (w:) M. Wierzbicka/ J. Kania/ G. Nitka (red.), *Grammatische Strukturen im Text und im Diskurs*. Tom 2. Rzeszów. 62–83.
- Grzegorzczkova, R. (1999), *Wykłady z polskiej składni*. Warszawa.
- Helbig, G./ W. Schenkel (1969), *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig.
- Helbig, G./ W. Schenkel (1991), *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Wyd. 8. Tübingen.
- Morciniec, N./ L. Cirko/ R. Ziobro (1995), *Wörterbuch zur Valenz deutscher und polnischer Verben*. Wrocław.
- Schumacher, H. (1986), *Verben in Feldern. Valenzwörterbuch zur Syntax und Semantik deutscher Verben*. Berlin.
- Tesnière, L. (1959, 1966), *Élément de syntaxe structurale*. Paris. [tłum. na niemiecki: U. Engel: *Grundlagen der strukturalen Syntax*. Stuttgart 1980].
- Welke, K. (1989), *Pragmatische Valenz: Verben des Besitzwechsels*, (w:) *Zeitschrift für Germanistik*. 10. 5–18.
- E-Valbu. *Das elektronische Valenzwörterbuch deutscher Verben* [<http://hypermedia.ids-mannheim.de/evalbu/index.html>]